

6. УГСПЛ. Амністія – непопулярна тема перехідного правосуддя: стаття на веб-ресурсі, 2018. URL: <https://www.helsinki.org.ua/blogs/amnistiya-nepopulyarna-tema-perehidnoho-pravosuddya/>.

7. НВ. Суд над військовим РФ Шишимаріним: дружина вбитого попросила довічного для окупанта чи обміну на бійців із Азовсталі, 19.05.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/dlya-viyskovogo-rf-shishimarina-prosyatdovichnogo-chi-obminu-na-biyciv-z-azovstali-novini-ukrajini-50243451.html>.

8. Перехідне правосуддя після збройного конфлікту: як примирити людей після деокупації? <https://www.helsinki.org.ua/URL: articles/perekhidne-pravosuddia-pislia-zbrojnoho-konfliktu-iak-prumyryty-liudey-pislia-deokupatsii/>.

9. Хавронюк М. Міжнародні договори в розумінні ст. 438 Кримінального кодексу України. Право України. 2023, № 5. С. 66–84.

10. Раєвська М. Амністія щодо осіб у зв'язку зі збройним конфліктом між росією та Україною: суб'єкти та зміст. Магістерська робота. К.: НаУКМА, 2022.

11. Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства / Мартиненко О.А., Семьоркіна О.М. К., 2020. 84 с.

Харченко Тетяна Миколаївна,
головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності та недискримінації управління дотримання прав людини Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Гендерна рівність ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Гендерна рівність та недискримінація у контексті кримінальної відповідальності є важливими аспектами, які забезпечують справедливість і рівноправність у правовій системі. У Кримінальному кодексі України (ККУ) передбачено норми, які спрямовані на запобігання дискримінації та захист прав людини. Нижче наведено ключові аспекти:

1. Законодавчі основи в Україні

Стаття 161 ККУ: Порушення рівноправності громадян. Ця стаття прямо спрямована на боротьбу з дискримінацією. Кваліфікуючі ознаки: дискримінація за ознаками статі, раси, етнічного походження, національності, релігії чи інших ознак. Особливість: для притягнення до відповідальності потрібно довести, що дії були умисними і спрямовані саме на обмеження прав чи розпалювання ненависті. Приклад: Публічні заклики до дискримінації жінок у сфері праці можуть підпадати під цю статтю.

Стаття 115 ККУ: Умисне вбивство з обтяжуючими обставинами Обтяжуючою обставиною визнається мотив ненависті до статі, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності жертви. Приклад: Вбивство жінки на ґрунті ненависті до її гендерної ролі (наприклад, через її активну участь у суспільному житті).

Стаття 126-1 ККУ: Домашнє насильство Кримінальна відповідальність за домашнє насильство передбачає: Постійне фізичне, психологічне чи економічне насильство щодо одного з членів родини. Покарання: громадські роботи, арешт або позбавлення волі до 2 років. Особливість: Ця стаття безпосередньо стосується захисту гендерної рівності, оскільки жінки часто стають основними постраждалими від домашнього насильства.

Стаття 152 ККУ: Звальтування Ця стаття захищає від злочинів на сексуальному ґрунті, що мають гендерний контекст. Кваліфікація: сексуальне насильство без згоди жертви. Приклад: Примушення жінки до сексуальних стосунків на роботі є злочином за цією статтею.

Стаття 442 ККУ: Геноцид Геноцид може включати дії, спрямовані на знищення групи людей, у тому числі за гендерною ознакою. Приклад: Масове насильство проти жінок у зоні конфлікту.

2. Антидискримінаційне законодавство та його вплив. Україна впроваджує принципи рівності та недискримінації через низку законів:

Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: Забезпечує захист прав осіб від дискримінації за будь-якими ознаками, включно зі статтю та гендерною ідентичністю.

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»: Регулює забезпечення гендерної рівності в усіх сферах життя.

3. Міжнародні зобов'язання України

Україна є учасницею міжнародних договорів, які впливають на кримінальне право: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW): Зобов'язує Україну криміналізувати дискримінацію та насильство за гендерною ознакою. Стамбульська конвенція: Ратифікована в 2022 році, передбачає криміналізацію домашнього насильства, переслідування, примусового шлюбу, каліцтва геніталій та інших форм гендерного насильства.

4. Гендерний аспект у кримінальному правосудді

Гендерна чутливість у розслідуванні злочинів Важливо враховувати потреби постраждалих, особливо вразливих груп (жінок, ЛГБТ+ спільноти). Застосування статті 161 часто ускладнюється через недостатню фахову підготовку слідчих і суддів.

Захист жінок і дітей. Злочини проти жінок (насильство, домагання) часто недооцінюються через стереотипи.

Проблеми гендерної рівності в кримінальній системі. Жінки в Україні стикаються з дискримінацією навіть у судах, де стереотипи про їх «слабкість» можуть впливати на вироки. Необхідно проводити навчання суддів і правоохоронців з питань гендерної чутливості.

5. Практика застосування кримінального законодавства щодо дискримінації та гендерної рівності. Дискримінація на основі статі, гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації часто важко довести через відсутність конкретних доказів чи свідчень, що прямо вказують на умисел порушення рівноправ'я. Проблеми збору доказів: Як правило, справи про дискримінацію ґрунтуються на непрямих доказах (свідченнях, документах), що ускладнює процес притягнення до кримінальної відповідальності.

Рішення: Потрібно активно впроваджувати механізми моніторингу випадків дискримінації та гендерно зумовлених злочинів, розширити доступ до безплатної правової допомоги для жертв і забезпечити кращу підготовку слідчих. Застосування кримінальних норм щодо гендерної дискримінації на практиці у судовій системі стикається з труднощами через:

Стереотипи суддів: Можливо, судді не завжди мають достатньо чутливості до гендерних аспектів, що може призвести до заниження кваліфікації злочину чи недооцінки тяжкості дискримінації. Низька поінформованість: Судді та юристи можуть

бути недостатньо ознайомлені з міжнародними стандартами прав людини, зокрема з положеннями Істамбульської конвенції, що ускладнює застосування новітніх правових норм.

Рекомендації щодо поліпшення ситуації

Створення окремих підрозділів для боротьби з гендерним насильством і дискримінацією: Це дозволить більш ефективно працювати з конкретними справами, пов'язаними з дискримінацією за ознакою статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації тощо.

Впровадження інституту гендерних інспекторів: Створення посад гендерних інспекторів у правоохоронних органах для контролю за дотриманням законодавства щодо рівноправ'я та недискримінації.

Загалом, для ефективної боротьби з гендерною дискримінацією та насильством, а також забезпечення гендерної рівності в кримінальному правосудді необхідно реалізовувати системний підхід, який охоплює зміни в законодавстві, практиці правозастосування, підготовці правоохоронців і суддів, а також взаємодії з громадськістю.

Список використаних джерел

1. Гендерний вимір війни: результати аналітичного дослідження / упоряд. Аналітичний центр ЮрФем Асоціації жінок-юристок України ЮрФем. Львів, 2023. 115 с. URL: <https://jurfem.com.ua/hendernyy-vymir-viyny/>.

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06 вересня 2012. № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 32. С. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/>.